

In memoriam: Utasi Csaba

Újvidéken életének 69. évében elhunyt Utasi Csaba nyugalmazott egyetemi tanár, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő.

Utasi Csaba a baranyai Vörösmarton született 1941. január 15-én, iskoláit szülőhelyén és Újvidéken végezte, itt szerzett magyartanári oklevelet (1963), s élt élete végéig. Az egyetem elvégzése után 1964-től a Forum Könyvkiadó szerkesztője (nevéhez fűződik a Symposium könyvek gondozása), 1972-től az Újvidéki Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének asszisztense, majd A Kalangya története című doktori értekezésének megvédését követően docense, tanára. Egy-egy megbízási időszakban a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások igazgatója (1983–87), majd a kar dékánhelyettese (1987–89), valamint az Új Symposium folyóirat (1972–74) igazgatói megbízatása idején az intézeti kiadványok felelős szerkesztője. Munkásságát 1982-ben Híd Irodalmi Díjjal, 1983-ban pedig Szenteleky Kornél Irodalmi Díjjal jutalmazták.

A kiváló tanár, tudós és kritikus, Utasi Csaba halála nagy veszteség mind a vajdasági magyar oktatás és kultúra, mind pedig az egyetemes magyar irodalom számára. Emlékét barátai, tanártársai és hallgatói mellett példaértékű monográfiája, s tanulmányokat, eszszéket és kritikákat tartalmazó hat kötete őrzi.

Utasi Csaba a Symposium alapító nemzedékének tagjaként kezdett kritikával foglalkozni, első, Tíz év után (1974) című kötete egy évtized alatt írt bírálatainak és esszéinek legjavát tartalmazza. Hangsúlyos bemutatkozás volt, amit kialakult fogalmazás jellemzett. A gondosan szerkesztett kötet törzsanyagát, miután három esszében az irodalom, a költészet iránti hitéről vall, vajdasági magyar könyvekről írt bírálatok képezték. A sort következő két kötetében folytatja. Előbb, kötete címéhez méltón azt kívánta bizonyítani, hogy a vállalt feladatot csak illően lehet, sőt szabad végezni, mert aki kritikát ír, az óhatatlanul is sebeket ejtő véres tevékenységre vállalkozik. A két kötet közül a Vonulni ha illón 1982-ben, a Vér és sebek viszont már tizenkét évvel később jelent meg. Amint a két kötet közötti időbeli távolság is jelzi, Utasi Csaba kritikai munkásságában hosszabb szünet következett. Hogy kritikus ébersége fáradni látszott, arra utal, hogy következő, Csak emberek (2000) című, líratörténeti galériának is nevezhető kötete, ötven vajdasági verset esszészzerűen elemző szövegekből áll, illetve, hogy következő, Mindentől messze (2002) című kötete zömmel konferenciákra írt irodalmi tanulmányok mellett – Utasi három évtizeden át állandó résztvevője volt az újvidéki Magyar Tanszék és az MTA Irodalomtudományi Intézete szervezésében évente rendezett tanácskozásainak – csak néhány irodalmi esszé tartalmaz, például Domonkos István és Harkai Vass Éva költészetéről, s hagyományos értelemben kritika alig található a kötetben. Ezek közül egy, melyben Vajda Gábor délvidéki irodalomtörténeti összefoglalójáról írt, azonban külön figyelmet érdemel. Ebben a pálya első felének harcos kritikusa szólal meg, aki az irodalmat fenyegető populista szemlélettel hadakozik, az egyre inkább eluralkodó, szellemi erőziót kiváltó dilettantizmusra figyelmet, ami az irodalom és ezen belül a kritika elsatnyulásához, sőt halálához vezet(het),

s amit a fejlemények, sajnos, nagyrészt igazoltak is. Nem véletlen, hogy utolsó, Ráadás (2007) című kötete is nagyrészt tanulmányokat tartalmaz, hogy kritikák helyett történelmi regényeink tematikus áttekintését adja, illetve két költőportrét, Koncz Istvánét és Jung Károlyét nyújtja. Ahogy az sem, hogy a kötetet három végsőkéig szubjektív szöveg zárja, Utasi 1999. március 24-től július 17-ig vezetett háborús naplója és az új évezred kezdetén adott két interjúja. A kritikus elhallgatott, állapíthatjuk meg sajnálattal, annak ellenére, hogy mintegy hattüzdalként Utasinak három kritikája még megjelent a Hídban. Ezek közül Domonkos István (Utasi legtöbb kritikája róla íródott!) hosszú hallgatás után megjelent YU–HU–RAP című könyvnyi poémájáról írt bírálatában jut el a „nincsen mibe megkapaszkodni” fájdalmas érzésig, ami igencsak analogizált Utasi egyre inkább eluralkodó életérzésével, növekvő kiábrándulásával, aminek végére a buta halál tett pontot, lezárva egy igen jelentős, de alakulása tekintetében jellemző élet- és alkotói pályát.

Gerold László

